№ 191 Նոյեմբերի 3 (15) 1879 Նոյեմբերի 3 (15) № 191

ՍԻՒԹԵՐԱՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 բուբլի կիս տարեկանը 6 բուբլի
Առանձին համարները 5 կոպեկով

Փոխիմաստ գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Ստորագրությունը գրվում են ուղղակի
Տպագիր. Редакція „Мшака"

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի և տօն օրերից)

Ստորագրութիւն ընդունվում է ամէն լեզուով.

Ստորագրութիւնների համար վճարում են
Խմբագրատնից բաժին 2 կոպեկ.

ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒԹԻՒՆ

Անգլիան թիւ չունի ունի.—Ներքին տեսություն. Թիւն. Պատասխանատուներ բնակիչների մասին և նրանց կոչումները.—Ինչ հասարակ. Նիստերն բարեբար.—Ինչ տարբերն տեսություն.—Դեկտեմբերա-Նոյեմբերի թիւրերից.—Մշակի հեռագրեր.—Ներքին տեսություն.—Տեղեկություն.

ԱՆԳԼԻԱՆ ԻՆՉ ԹԱՀ ՈՒՆԻ

III

Յայտնի է որ պատերազմական գիտութեան մէջ սովորեցնում են թէ պատերազմական բնական ամուր դիրքի իդէալական կատարելատիպը։ Այդ խակապէս ամուր դիրքի իդէալական կատարելատիպը բնականապէս ոչ մի երկրի մէջ չէ գտնվում։ Շատ գիտութիւն, հմտութիւն, արհեստ պէտք է գործ դնել մի փոքր ի շատէ կատարեալ ամուր դիրք ստեղծելու համար, մի դիրք, որ մտնենար թէորիական կատարելատիպին։ Այդ մեզ հասատատ ազգիս բնէներից յայտնի է որ Հայաստանի անգլիական հիւպատոս, պ. Տրոստէր, մեր ծանօթներից մեր հետ խօսելու ժամանակ, ցիկոյել է որ Հայաստանը ամրոզ երկրագնդի վրա այդ կողմից բացատութիւն կազմող մի երկիր է և որ Հայաստանի իւրաքանչիւր բայրափոխում պատահում են այնպիսի բնական պատերազմական դիրքեր, որոնք կարող են պատերազմական ճիշդ գիտութեան մէջ ամուր դիրքերի կատարելատիպեր համարվել։ Հայաստանը միակ երկիր է, որտեղ պատերազմական վերացական թէորիան իրականութիւն է դառնում... Այս այդ ասում է Տրոստէր, անգլիացի ինժենէրը, որ ուղարկված է եղել իր տէրութենից Հայաստանի տեղագրական դիրքը ուսումնասիրելու համար....

Այս գուցէ կարծում է.ը որ սրանից յետոյ Անգլիան կրնդունի Հայաստանը Հայերին, կրնդունի մի թէև կուրատրական, բայց ոչ պատերազմական ազգին իր համար մի այդ տեսակ թանգագին պատերազմական երկիր....

Դա երևակայութիւն կը մնէր մտածել մինչև անգամ այդ տեսակ ցնորքների վրա և յափշտակվել Անգլիայի մարդասիրական ազատասիրութիւն։

Այդ թէ ինչպէս և ինչի Անգլիան չէ կարող համբերել քրիստոնեաների դառն վիճակը...

Անգլիային հարկաւոր է Հայաստանը որպէս պատնէշ Ռուսաստանի դէմ, որպէս մի երկիր որտեղ նա կառուցանում է երեք, չորս շարք ամրոցների, որոնք իրանց գնդերի ճակատով պէտք է պաշտպանեն նրա երկաթուղու գնդերը Փոքր-Ասիայում և Միջերկրյայում, այն երկաթուղիները, որոնք կը տանեն նրան դէպի Պարսկաստան և Հնդկաստան....

Գոյել Անգլիան ճշմարիտ հոգում է Հայաստանի մասին, կասեն մեզ, հոգում է նրա ինքնավարութեան մասին և իր բոլոր ամրոցները կառուցանելուց յետոյ, կրնդունի այդ բոլոր ամրոցները Հայերին.....

Հաստատագէ.ը որ Անգլիան այդքան յիմար չէ։ Այս այդքան ջանք չի անի, այդքան միլիոններ չի ծախսի Հայաստանի ինքնավարութեան համար։ Այս այնքան յիմար չէ որ չը հասկանայ որ եթէ Հայաստանը իր ինքնավարութիւնը կը ստանայ, մինչև անգամ անկախ կը դառնայ. Նա երբէ.ը պատերազմական երկիր չի դառնայ, երբէ.ը հարկաւորութիւն չի ունենայ ոչ որի դէմ պատերազմելու։ Ինքնավարութիւն ունեցող Հայաստանին ոչ մի ամրոց հարկաւոր չէ, Հայերին իրանց անձը աւազակ բիւրդների դէմ պաշտպանելու համար եւրոպական գենուրական գիտութեանը համեմատ շինված ամրոցներ հարկաւոր չեն.... Բիւրդների դէմ պաշտպանվելու համար բաւական է Հայերին մի քանի հազար հոգուց բաղկացած միլիցիա, ասելի ոչինչ։

Վերջացնում ենք մեր խօսքը ասելով երանի թէ Հայաստանի վերարերութիւնամբ անգլիացիների դիտաւորութիւնների մասին մենք սխալված լինէինք։ Այդ ասելի լաւ է զզոյշ լինել, քան թէ հաւատալ բառերին, յափշտակվել մարդասիրական դարդակ խոսուսումներով, երբ հակառակ և շատ ծանրակշիռ փաստեր կան,—և վերջը սխալվել...

Դա անուղղելի մի սխալ, մի դառն սխալ կը լինէր։

Թող թիւրքիայի Հայերը հանեն ուրիշ ազգերի օրինակին, ուսումնասիրեն նրանց պատմութիւնը։

Լակ ոգորմելի թիւրքաց տէրութեան վրա մենք չենք էլ խոսում։ Այնքէ նա կարողանար հասկանալ թէ ինչն մի ոգորմելի խաղալիկ է միայն Անգլիայի ձեռքում, և եթէ կարողանար իրան ազատեցնել փոանցին առաջին առնելը,—որքան օգուտ կարող էր նա բերել թէ իրան և թէ իր հպատակ հայ ազգին։

Թող թիւրքիայի Հայերը, ուրեմն, միմիայն իրանց վրա յոյս դնեն, եթէ կարող են։ Թող իմանան որ նրանց ոչ որ չի օգնի, թող իմանան որ եւրոպական պետութիւններից ոչ մենք չի ընդդիմանայ Անգլիային, եթէ սա այսօր կամ վաղը կուզենայ մտցնել իր զորքերը Փոքր-Ասիա և Հայաստան, իբր թէ բրիստոնեաներին պաշտպանելու համար և այսպիսով կատարելապէս նուաճել այդ երկիրները։ Վերմանիան և Աւստրիան միանալ են առանձնացնել Ռուսաստանը։ Վերմանիան ձգտում է խլել Ռուսաստանի ձեռքից Լատկանեան թերակղզու պատկան ազգերի վրա նրա ունեցած հեղինակութիւնը և յանձնել այդ հեղինակութիւնը Աւստրիային։ Աւստրիան, ուրեմն, շահեր ունի եւրոպական թիւրքիայում։ Թէ Վերմանիան և թէ Աւստրիան չեն ընդդիմանայ, ուրեմն, Անգլիային տիրապետելու Փոքր-Ասիայում։ Ֆրանսիան թէպէտ է և զբաղված է իր ներքին գործերով։ Նոյնմ է Լուսատիան, որ մենակ ոչինչ չէ կարող անել։

Անգլիան, ուրեմն, ազատ է մարվել Ասիայում, ինչպէս կը կամենայ։ Այս վաղուց է ապասում էր այդ տեսակ պատեհ րոպէին,—և ահա հասաւ ժամը, երբ նա իր ատամներն է սրում իր գազանային բարեկամին, թիւրքիային կրանելու, նրա տեղը Ռուսաստանի հարևանը դառնալու համար....Շատ ժամանակ չի անցնի,—և նա կը կատարի իր դիտաւորութիւնը։

Այս գեռ գտնվում են միամիտներ, որոնք կարծում են թէ իր շահերը թողած Անգլիան իր բոլոր ջանքերը է թափում սէր հայերի....

Անգլիան չի յանձնի իր ամրոցները ինքնավարութիւնը ստացած հայերին, այն ազգին, որ պէտք չունի ոչ մի ամրոցի, որի սխալը նշանաւորանն է, ինչպէս ինքն Անգլիան դիտէ, քաղաքակրթական, խաղաղական պատերազմ, և որին ինքն ըստ Ասիայի նաբերում անուանեց բաղդատական կեանքին անընդունակ ազգութիւն, որ անգլիացիների լեզուով կը նշանակի պատերազմական կեանքին անընդունակ ազգութիւն։

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՍԱՀՄԱՆԻ ԸՆԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ, ԵՒ ՆՐԱՆՑ ՍԱՀՄԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՄԻՆՉ ՀԱՄԱՐ

Սահմանման Ուրացան անցնելով քաղաքակրթութեան երկրից և գտնվում Հանդարտը, շատ մեծամեծ փոփոխներ է գտնվել, որոնց հետևանքները շատ անգամ գաղտ են եղել. Նոր քաղաքակրթվող ազգերը միշտ կարող են ազատվել անցեալի փորձերով, և ապրում մեզ շատ փոքրաքանչիւրից և մեր քանչիւրից. Նրանք կարող են շատ չարիքների առաջը առնել այն միջոցներով, որոնց Ուրացան ընտրեցել է մի փոքր ուշ։ Ուրացանի քաղաքակրթութիւնը իր փորձով հարստութիւնը չը պէտք է մեզ հիացնի, երբ իմանանք որ այս քաղաքակրթութեան գաղափարը մեզ բաղդատելով են վերցրել, երբ իմանանք, որ նրա միջոցները մարդկանի արիւնը ուշնանալի գինը մնում է մի քանի տասնեակ գրամանոցների գրագրը, մինչև մեզանում մնում է տրված, որ նա կարող գտնվի իր ձիկեցողական ուժը պահելու կրկին գրամանոցների գրագրը հարստանալու համար։

Անկասկած, մի ազգերի ազատվելու երևույթ չեր կարող այս մարդասիրական գաղափարը անուշադիր մնալ զգալուն գրաբար մեզ մի կերպ միջոցներ են գտած գրել մշակների նիրհման գրութիւնը բարձրանալու, քարոզել են և քարոզում են հին և նոր վերաբերութիւններ, գանգ ասելիքում է բարոյական նոր հասարակական կոչումներ ունեցի ազգայր հիմունքների վրա, քան թէ նրանց շատերը այս վարդապետութիւնները ցնորք են անուանում, արդիները հանդիսացած են, որ նրանք կարող են իրագործվել և բարձրանալ մարդկային ազգը. Բէ ինչ կոչում է ձիկեցողութիւնը, ազգական կը պարզվի. միայն այս պէտք է ասել, որ երկնքի հան Սահմանը